

GIÁO DỤC NHÂN CÁCH VĂN HÓA CHO THẾ HỆ TRẺ HIỆN NAY

NGUYỄN TIỀN HẢI*
HOÀNG MẠNH CƯỜNG**

Nhân cách văn hóa biểu hiện trình độ phát triển nhân cách thông qua lối sống có văn hóa, cái đã trở thành lối sống văn hóa, thành chất lượng văn hóa của cá nhân. Đây là mục tiêu cần đạt tới của giáo dục văn hóa nhân cách đối với con người, nhất là thế hệ trẻ. Người có văn hóa nhân cách là người không chỉ đạt đến trình độ phát triển của năng lực, đạo đức giá trị, các chuẩn mực xã hội mà còn đạt tới sự phát triển về nhu cầu văn hóa tinh thần, tự khẳng định mình về tư tưởng, đạo đức, lối sống theo các chuẩn mực chân - thiện - mỹ.

Từ khóa: Nhân cách văn hóa; chủ nghĩa xã hội; giáo dục; thế hệ trẻ; giá trị; chuẩn mực.

Cultural personality represents the level of personality development through a cultured lifestyle which has become cultural traits of an individual. This goal should be achieved when educating people, especially the young generation on cultural personality. A person with a cultural personality reaches the development level not only of competencies, moral values, and social standards but also cultural and spiritual needs, self-esteem in terms of thought, morality, and lifestyle according to the standards of truth - goodness - beauty.

Keywords: Cultural personality; socialism; education; young generation; value; standard.

NGÀY NHẬN: 28/01/2023

NGÀY PHẢN BIỆN, ĐÁNH GIÁ: 19/02/2023

NGÀY DUYỆT: 16/3/2023

1. Nhân cách chỉ được hình thành và phát triển trong quá trình hoạt động xã hội, trong mối quan hệ nhiều chiều giữa cá nhân, gia đình và xã hội. Thế hệ trẻ là chủ tương lai của đất nước, có sự tổng hòa ưu điểm của các thế hệ trước, ý thức rõ trách nhiệm của mình đối với Tổ quốc và Nhân dân, tin tưởng vào sự lãnh đạo của Đảng và con đường phát triển của đất nước, thể hiện rõ lòng yêu nước, tinh thần tự hào dân tộc, lối sống vì cộng đồng. Thế hệ trẻ ngày nay có nhiều khác biệt về tính cách, phong cách sống, kỹ năng và mối quan tâm đến xã hội. Họ được tiếp cận mạng internet, công nghệ hiện đại

từ rất sớm, họ không còn là thế hệ đi đầu xu hướng mà trở thành người tạo ra xu hướng, được kỳ vọng là thế hệ sẽ thay đổi, phát triển đất nước theo hướng văn minh.

Tuy nhiên, tác động của suy thoái kinh tế do đại dịch Covid-19; xu hướng già hóa dân số nhanh; mặt trái của công nghiệp hóa, đô thị hóa, kinh tế thị trường, mạng xã hội; khoảng cách giữa kỹ năng của thanh niên và nhu cầu của thị trường lao động; tỷ lệ thất nghiệp có xu hướng gia tăng do công nghệ

* PGS.TS, Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng

** TS, Học viện Chính trị, Bộ Quốc phòng

không ngừng phát triển; vấn đề bảo vệ chủ quyền biển, đảo; các vấn đề an ninh phi truyền thống như biến đổi khí hậu, dịch bệnh..., ảnh hưởng nhất định đến tư tưởng chính trị, đạo đức, lối sống của thanh niên. Vì vậy, để thanh niên bắt kịp xu thế thời đại, vững bước trên con đường lập thân, lập nghiệp cần được giáo dục nhân cách văn hóa (NCVH) một cách toàn diện, có chiều sâu.

2. Giáo dục NCVH cho thế hệ trẻ trong tiến trình xây dựng chủ nghĩa xã hội hiện nay cần tập trung vào:

Một là, truyền thống yêu nước của dân tộc Việt Nam.

Lòng yêu nước là một giá trị truyền thống quý báu của dân tộc, được sinh dưỡng bởi người dân một nước nông nghiệp luôn gắn bó, cố kết, đùm bọc, che chở và giúp đỡ lẫn nhau để chống lại thiên tai, địch họa và dịch bệnh. Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhấn mạnh: “Dân ta có một lòng nồng nàn yêu nước. Đó là truyền thống quý báu của dân tộc ta. Từ xưa đến nay, mỗi khi Tổ quốc bị xâm lăng, thì tinh thần ấy lại sôi nổi, nó kết thành một làn sóng vô cùng mạnh mẽ, to lớn, nó lướt qua mọi sự nguy hiểm, khó khăn, nó nhấn chìm tất cả lũ bán nước và lũ cướp nước”¹.

Lòng yêu nước đó là ý thức chấp hành pháp luật, tinh thần cần, kiệm, liêm, chính, nỗ lực góp sức dựng xây quê hương, đất nước, kiên quyết chống tham ô, tham nhũng, lãng phí, quan liêu; là lối sống giản dị, chan chứa tình yêu thương con người, không vô cảm trước khó khăn của đồng chí, đồng bào, sẻ chia và cùng chung sức giúp đỡ lẫn nhau khi gặp nguy nan, thử thách. Vì thế, cần thấm nhuần sâu sắc và chú trọng xây dựng lòng yêu nước, đề cao tinh thần yêu nước, tự hào dân tộc, lương tâm, trách nhiệm của mỗi người với bản thân mình, với gia đình, cộng đồng, xã hội và đất nước; đồng thời, chăm lo xây dựng con người Việt Nam phát triển toàn diện, trọng tâm là bồi dưỡng tinh thần yêu nước, lòng tự hào dân tộc, đạo đức, lối sống và nhân cách, góp phần quan trọng vào sự

ng nghiệp đổi mới, xây dựng và bảo vệ Tổ quốc phát triển bền vững trong xu thế toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế.

Hai là, hướng về giá trị truyền thống của gia đình, cộng đồng.

Trong gia đình truyền thống Việt Nam, các thế hệ có trách nhiệm kính trọng, thương yêu, chăm sóc lẫn nhau. Ngày nay, khi internet, các thiết bị thông minh đã trở nên phổ biến và trở thành một phần không thể thiếu trong cuộc sống của nhiều gia đình. Sự xa cách vô hình giữa các thế hệ ngày càng gia tăng bởi các thiết bị thông minh. Sự xa cách này ít nhiều giải phóng cá nhân, mở rộng biên giới của tự do cá nhân, đã tác động khá tiêu cực tới giá trị gia đình Việt Nam. Chúng ta đều biết rằng: “Gia đình là tế bào của xã hội, là môi trường quan trọng hình thành, nuôi dưỡng và giáo dục nhân cách, bảo tồn và phát huy văn hóa truyền thống tốt đẹp, chống lại các tệ nạn xã hội, tạo nguồn nhân lực phục vụ sự nghiệp xây dựng và bảo vệ Tổ quốc”².

Dân tộc Việt Nam từ xưa đến nay rất trân trọng giá trị gia đình, là một thành phần làm nên hệ giá trị quốc gia - dân tộc, là tổ ấm đầu tiên có chức năng đặc biệt trong việc giáo dục hình thành nhân cách cho từng thành viên và cho thế hệ trẻ. Nổi bật với những giá trị truyền thống là những giá trị đạo đức, chuẩn mực ứng xử trong gia đình, trong cộng đồng vẫn tiếp tục được mọi người cũng như từng gia đình kế thừa, tiếp thu và phát huy, trong đó chuẩn mực cao nhất của hạnh phúc gia đình không phải là sự sang giàu về vật chất, mà là tình nghĩa, sự gắn bó, yêu thương, đùm bọc lẫn nhau. Với mối quan hệ giữa các thành viên trong gia đình, tình nghĩa, sự yêu thương, đùm bọc lẫn nhau được biểu hiện khác nhau. Dù xã hội có nhiều biến đổi, dù giàu có hay nghèo khó về vật chất nhưng sự hòa thuận, gắn bó keo sơn, bền chặt giữa những người ruột thịt vẫn giữ vị trí cao trong hệ giá trị xã hội, giúp người thân luôn giữ trọn tình nghĩa với nhau, sống

chan hòa trong tình làng, nghĩa xóm sẵn sàng chia ngọt sẻ bùi, giúp đỡ nhau cùng vươn lên trong cuộc sống.

Gia đình gắn bó mật thiết với cộng đồng và Tổ quốc là nét văn hóa tốt đẹp mà đến nay vẫn luôn được các gia đình chú trọng gìn giữ, vun đắp. Gia đình là nơi phát sinh và gìn giữ văn hóa dân tộc. Trong quá trình đồng hành cùng lịch sử dân tộc, gia đình Việt Nam không ngừng bồi đắp những truyền thống tốt đẹp, là dòng chảy liên tục và bền vững, tạo nên một diện mạo văn hóa hết sức độc đáo. Đó đều là những chất liệu ban đầu để thế hệ trẻ có những nền tảng NCVH vững chắc cho cuộc sống tương lai.

Ba là, lòng nhân ái, khoan dung và đoàn kết dân tộc.

Dân tộc Việt Nam đã trải qua hàng nghìn năm lịch sử dựng nước và giữ nước trong môi trường thiên nhiên khắc nghiệt, thiên tai thường xuyên đe dọa cuộc sống của cư dân nông nghiệp trồng lúa nước. Cuộc sống lao động và đấu tranh gian khổ đã rèn giũa, hun đúc nên những con người có nghị lực phi thường, có lòng yêu thương, đùm bọc, đồng cam cộng khổ, chung lưng đấu cật, nương tựa vào nhau. Lòng nhân ái luôn và mãi mãi là một truyền thống nổi bật, cốt lõi của dân tộc Việt Nam trong lao động, chiến đấu dựng nước và giữ nước. Chủ tịch Hồ Chí Minh chính là minh chứng rõ nét nhất về những dấu ấn truyền thống nhân ái của dân tộc Việt Nam thông qua từng lời nói, hành động, cử chỉ: “Hiểu chủ nghĩa Mác - Lênin là phải sống với nhau có tình, có nghĩa. Nếu thuộc bao nhiêu sách mà sống không có tình, có nghĩa thì sao gọi là hiểu chủ nghĩa Mác - Lênin được”³.

Ngày nay, tinh thần nhân ái được Nhân dân ta kế thừa, phát huy trong xây dựng lối sống mới, con người Việt Nam thời đại mới. Một điều đáng quý nữa là lòng nhân ái của dân tộc ta ngày nay không chỉ bó hẹp trong phạm vi quốc gia mà nó đã vượt ra ngoài biên giới, đến với các nước trong khu vực và

quốc tế. Trong cuộc chiến chống đại dịch Covid-19, truyền thống nhân ái cao đẹp của dân tộc càng được thể hiện một cách sâu đậm và mạnh mẽ với tinh thần “Không để ai bị bỏ lại phía sau”; “Lá lành đùm lá rách”... Thành công trong cuộc chiến chống Covid-19 minh chứng cho tinh thần yêu nước, nhân ái, đoàn kết, đồng lòng quý báu của dân tộc ta luôn được thể hiện rõ nhất mỗi khi đất nước lâm vào tình thế khó khăn, nguy hiểm, thử thách. Đó là tinh thần sống hòa thuận, đoàn kết, tôn trọng lẫn nhau, yêu thương đồng loại; sống chung thủy, biết ơn, tôn kính, noi gương những anh hùng, nghĩa sĩ có công, đức với dân, với nước. Sự bao dung, rộng mở, là cách chúng ta trao yêu thương, đem đến cho nhau hạnh phúc qua những hành động, cử chỉ, đôi khi rất lặng lẽ, âm thầm nhưng chân thành, độ lượng. Một sự giúp đỡ, tương trợ, san sẻ khó khăn. Một lời động viên, an ủi, cảm thông..., tựa đáy lòng cũng sẽ đẩy lên tình cảm dâng trào, hạnh phúc.

Lòng biết ơn - đau xót - tự hào đối với những anh hùng, chiến sĩ có công, đức với dân, với nước đồng thời cũng có những phản bác những luận điệu, hành vi vi phạm chuẩn mực đạo đức của xã hội, trái với truyền thống văn hóa dân tộc, bôi nhọ đường lối của Đảng và chính sách, pháp luật của Nhà nước. Phát huy truyền thống đoàn kết gia tộc, mở rộng ra đoàn kết làng xã có ý nghĩa thực tế đối với mỗi gia đình, dòng họ, và các nhóm xã hội, các đoàn thể trong cộng đồng dân tộc. Tìm kiếm các lợi ích chung để gắn kết cộng đồng, đoàn kết các thành phần, các giới để phát triển xã hội bền vững, gắn kết giữa con người với con người Việt Nam khắp nơi trên thế giới.

Bốn là, cần cù - sáng tạo - khoa học - trách nhiệm.

Dân tộc Việt Nam là dân tộc có truyền thống, phẩm chất vượt trội cần cù, thông minh, dũng cảm, sáng tạo, dám nghĩ, dám làm. Phẩm chất, truyền thống quý báu đó được Chủ tịch Hồ Chí Minh kế thừa, phát

triển lên tầm cao mới, góp phần quan trọng vào sự nghiệp giải phóng dân tộc và xây dựng đất nước. Cần cù là nội dung quan trọng trong “cần - kiệm - liêm - chính” theo truyền thống đạo lý của cha ông ta và nay được Bác Hồ truyền giảng với ý nghĩa thời đại. Cần cù là đức tính của người lao động chân chính; điều này chỉ phát huy cao nhất khi chúng ta chọn được cho mình một nghề nghiệp thích hợp, nhất nghệ tinh nhất thân vinh. Đó là ý nghĩa thực tiễn của đặc tính cần cù trong thế hệ trẻ Việt Nam hiện nay. Sáng tạo là một chuỗi lao động miệt mài, nhuần nhuyễn, cộng thêm sự tác động của trí tuệ và bản năng bẩm sinh; từ đổi mới từng phần đến thay đổi tổng thể mang đến hiệu quả lao động tốt hơn. Để sáng tạo, con người cần tâm huyết với việc mình đang làm, biết vì sự tiến bộ cho mình và cho xã hội để đáp ứng một yêu cầu cao hơn của cộng đồng; do đó, sáng tạo là đỉnh cao của con người có nhận thức đúng, ham thích việc đang làm, phát huy năng lực bẩm sinh, cùng với học hỏi tri thức xã hội mới có thể có sáng tạo không ngừng cải tiến kỹ thuật, tăng năng suất... Sáng tạo là đức tính nổi trội của con người mới hiện nay.

Ngày nay, trong thời đại toàn cầu hóa, hội nhập, mở cửa, khi cách mạng công nghiệp 4.0 tác động sâu sắc đến đời sống của người Việt Nam, việc nhận dạng cho rõ các giá trị bản sắc dân tộc và tiếp thu tinh hoa nhân loại trở nên khó phân định. Vì vậy, ngoài sự cần cù, sáng tạo, người trẻ Việt Nam rất cần rèn luyện cho mình phong cách làm việc khoa học, trách nhiệm để hoàn thiện bản thân, góp sức mình xây dựng quê hương, đất nước Việt Nam xã hội chủ nghĩa.

3. NCVH là một vấn đề vô cùng phức tạp và rất khó lý giải nhưng lại hiện diện xung quanh chúng ta từng ngày, từng giờ. Trong sự phát triển hiện nay, một bộ phận không nhỏ giới trẻ đang có những biểu hiện của suy thoái nhân cách đạo đức, do đó, việc nghiên cứu, tìm hiểu sự hình thành và phát triển

NCVH, đề xuất những nội dung giáo dục NCVH cho thế hệ trẻ trong tiến trình xây dựng chủ nghĩa xã hội cần được quan tâm, chú trọng nhiều hơn. Muốn vậy, cần tối đa sức mạnh của giáo dục truyền thống lịch sử, cách mạng của dân tộc; truyền thống yêu nước nồng nàn; hướng về giá trị truyền thống gia đình, ý thức cộng đồng; lòng nhân ái và đoàn kết dân tộc; rèn luyện đức tính cần cù, chăm chỉ, chịu thương chịu khó, phương pháp tư duy sáng tạo, làm việc khoa học để phát triển trí tuệ, tinh thần trách nhiệm đối với cá nhân, gia đình và xã hội. Đó là những lực đẩy cần thiết giúp con người phát triển và hoàn thiện NCVH thanh niên hiện nay, đáp ứng yêu cầu, nhiệm vụ trong giai đoạn cách mạng mới□

Chú thích:

1, 4. Hồ Chí Minh. *Toàn tập. Tập 7*. H. NXB Chính trị quốc gia - Sự thật, 2011, tr. 38, 249.

2. *Quyết định số 629/QĐ-TTg ngày 29/5/2012 của Thủ tướng Chính phủ về phê duyệt Chiến lược phát triển gia đình Việt Nam đến năm 2020, tầm nhìn đến năm 2030.*

3. Hồ Chí Minh. *Toàn tập. Tập 15*. H. NXB Chính trị quốc gia - Sự thật, 2011, tr. 668.

Tài liệu tham khảo:

1. Đảng Cộng sản Việt Nam. *Văn kiện Hội nghị lần thứ tư Ban Chấp hành Trung ương Đảng khóa XII*. H. NXB Chính trị Quốc gia, 2016.

2. *Nghị quyết số 33-NQ/TW ngày 09/6/2014 của Ban Chấp hành Trung ương khóa XI “Về xây dựng và phát triển văn hóa, con người Việt Nam đáp ứng yêu cầu phát triển bền vững đất nước”.*

3. *Nghị quyết số 847-NQ/QUTW ngày 28/12/2021 của Quân ủy Trung ương về phát huy phẩm chất Bộ đội Cụ Hồ, kiên quyết chống chủ nghĩa cá nhân trong tình hình mới.*

4. Trung ương Hội Sinh viên Việt Nam. *Sinh viên Việt Nam thi đua học tập, sáng tạo, tình nguyện, hội nhập xây dựng đất nước giàu mạnh, văn minh*. Tài liệu học tập Nghị quyết Đại hội đại biểu toàn quốc Hội Sinh viên Việt Nam lần thứ X, Hà Nội, tháng 3/2019.